

„Az rettenetesebb volna a pokolnál: ott élni a holdban, mint testtelen lélek a semmi világában, s emlékezni a földre” – mondja Jókai *Az arany emberben* kilencvenhét évvel az holdra szállás előtt. Egyesek szerint az 1969-es utazás hoax. Különösen a mostanában sokat emlegetett Flat Earth Society (Lapos Föld Társaság) hívei tamáskodnak évtizedek óta Armstrongékkal kapcsolatban. A 80-as években az a hír járta köreikben, hogy a felvételeket Arthur C. Clarke sci-fi szerző írása alapján gyártották le Hollywoodban,¹ de a készítőik között felmerült a Walt Disney stúdió és Stanley Kubrick neve is.

A végtelen világűr a legtöbb ember képzeletét élénken foglalkoztatja. Ki ne fantáziált volna már csészealjokban közlekedő, apró, zöld lényekről? Vagy akár arról, hogy a tudósok átvernek minket. Emlékezetes számomra a *Pif és Herkules* című képregény egyik fejezete a 80-as évekből, melyben egy gonosz professzor azt állította, hogy a Föld tányér alakú, és kanál is van hozzá.

A Szovjetunió 1957-ben lőtte fel az első, Föld körüli pályára állított mesterséges tárgyat, a Szputnyikot. Ekkor vette kezdetét a verseny a világűr meghódításáért. 1961-ben Jurij Gagarin megkerülte a Földet, de a Holdra elsőként végül az amerikaiak jutottak. A három asztronauta, Neil Armstrong, Buzz Aldrin és Michael Collins 1969. július 21-én érkeztek meg a 384 ezer kilométerre lévő égitestre, melynek felszínén alig több mint két órán át tartózkodtak. Az utazás oda-vissza nyolc napig tartott. Az Apolló-program keretében 1969 és 1972 között összesen tizenkét asztronauta lépett a Holdra.

A Hold Apolló-program általi „gyarmatosítása” során egyébként mintegy 187 400 kilogramm tömegű, Földről származó tárgy maradt a Hold felszínén, ezek között jó néhány amerikai zászló is, melyet más nemzetek (különösen a szovjetek) provokációnak tartottak, mert az 1967-es *Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket* című törvényrendelet alapján a világűr kutatásának és felhasználásának minden nép javát kell szolgálnia.² Kevesen tudják, hogy a dél-afrikai Zambia is űrutazásra készült, jövődó űrutazóit afronautáknak nevezték. „Van, aki szerint őrült vagyok, de én fogok nevetni, ha kitézzük a Holdon a zambiai zászlót” – fogalmazott Edward Mukuka Nkoloso, a zambiai űrprogram vezetője.³ A kiállításon az afronautákról is láthatunk egy fotósorozatot.

A Kunsthaus Zürich az eső holdra szállás alkalmából rendezett nagyszabású, mintegy 200 művet bemutató tárlata a hold művészetben való megjelenítését tárgyalja nyolc termen keresztül. A kiállítás alapjául a múzeum saját gyűjteményéből származó, ötven darabot számláló anyag szolgált, a többi mű Nyugat-Európa és az Egyesült Államok múzeumaiból, illetve magángyűjteményeiből került Zürichbe, de Oroszországból, Botswanából és a Dél-afrikai Köztársaságból is érkeztek tárgyak.

Holdfény-szonáta

Fly me to the Moon

SÍPOS LÁSZLÓ

Kunsthaus, Zürich, 2019. V. 4. – VI. 30.



fotó: Kunsthaus, Zürich

RENÉ MAGRITTE: *Cím nélkül*, 1935 körül, olaj, vászon, 65×50 cm
magángyűjtemény HUNGART © 2019

A tárlat sokszínűsége jóleső érzéseket kelt, különösen, ha egy bázeli, a kubizmus korai időszakáról szóló egysíkú tárlatról toppanunk a zürichi kiállítótérbe, melyben a képzőművészet mellett a film, az irodalom és a zene is megjelenik.

A kiállítás címadója Frank Sinatra *Fly me to the Moon* (Repíts a Holdra!) című dala 1954-ből, de a térbe lépve a *Holdfénysonáta* szól egy fekete zongorából, melynek billentyűi maguktól mozognak – Beethoven kísérteties zenéjét az egész kiállításon át halljuk. A hold a tájakat sápadt fényvel vonja be, az álmatlanság, a melankólia, a magány fensége jut róla eszünkbe. Mint Werner Herzog *Stroszek* című filmjében, mikor a főhős öreg barátja a szonátát játssza kis szobájában, mintegy előrevetítve a hősök végzetét.



fotó: Kunsthaus, Zürich

MARIANNE VON WEREFKIN: *Korcsolyázók*, 1911, tempera, karton, 57×75 cm

Marianne Werefkin Alapítvány, Modern Művészeti Múzeum, Ascona HUNGART © 2019

A holdra szállás egyes művészekből eufóriát váltott ki, számukra az asztronauták a technikai haladás hősei voltak, mások fenyegetve érezték magukat, mert kiderült, hogy a Föld egészen jelentéktelen a végtelen világúrból nézve. Az űrutazás során felmerülő távolság romantikus érzést kelthet, de volt, aki csak a hidegháborús propagandát vette észre belőle – az ismeretlennel való szembesülés nagy hatással volt az emberi fantáziára, és feszültséget keltett a Földön. Ennek megragadására vállalkoztak a kiállítás kurátorai.

A különböző kultúrák az aranyszínű napot általában férfias, az ezüstös holdat női tulajdonságokkal azonosították, így a termékenységgel, vagy mint az egyik legkorábbi időből származó kiállított műtárgy, Albrecht Dürer *Sarlós Boldogasszony* című, 1471-es metszete esetében, a holdsarló a szűziességet szimbolizálja.

A holdfény rejtélyes karaktere régóta vonzza a festőket, akik közül sokan felismerték, hogy a holdfelszínről visszaverődő, hűvös fény és az általa létrejövő árnyékok drámaivá teszik az éjszakai tájképeket. A romantika képviselői közül Johan Christian Dahl festményeit láthattuk a falakon, az expresszionisták közül Ernst Ludwig Kirchner nyomasztóan

színes *Holdkelte az Alpokban* című képét és Marianne von Werefkin *Korcsolyázót*, melyen a jég fekete árnyai mellett mintha egy épület égne, miközben a hold korongján zöld arcképet rajzolódik ki. Munch *Téli éj* című festményén az art nouveau vonalvezetése komor, hideg színekkel párosul, mintha egy Trakl-vers illusztrációját látnánk, akinek ezüstös holdfényben játszó tájait a csendes elmúlás érzése lengi be. Max Ernst sárga telihold által uralt szürrealista kompozícióján meghatározhatatlan fajtájú növények közül kibontakozó, piramisszerű építmény látható.

René Magritte is előszeretettel festett olyan képeket, melyen a hold szerepelt. 1935-ös *Architektúra holdfényben* című műve feltűnően hasonlít Bortnyik 1924-ben készült *Zöld szamár* című festményéhez, mely amúgy a *Kompozíció térben* újrafeldolgozása.⁴ (Az utóbbi mű egyik verziója az Art Baselen is kapható volt idén.) A *Szamáron* kívül más hazai képek is felmerülhetnek emlékeztünkben, melyek akár Zürichben is szerepelhettek volna, ilyen Csontváry *Sétakocsikázás újholdnál Athénban* című műve, mely a 80-as években egy bélyegsorozaton is megjelent.

Nem messze Magritte-től a science-fiction műfajának mozgékony ősei közül is láthattunk egyet-egyet: Georges Méliès *Utazás a Holdra* című, 1902-es némafilmjét és Fritz Lang 1929-es *Nő a Holdon* című produkcióját.

A holdhoz néha különös jelenségek kötődnek: holdkórosnak nevezzük az éjszaka, az égitest bűvöletében, önkívületi állapotban leledző embereket (Max Ernst 1944-es, szónokló bohóc benyomását keltő szobra is ezt a címet viseli), mások teliholdkor erőszakos lénygé, például vérfarkassá változnak, de ezeket a „lapos Föld”-teóriával szoktuk együtt tárgyalni.



fotó: Kunsthaus, Zürich

VLADIMIR DUBOSSARSKY és ALEXANDER VINOGRADOV:

Kozmonauta No. 1, 2006, olaj, vászon, 195×195 cm

HUNGART © 2019 magántulajdon

A 20. század második felének olyan nagynevű művészei is szerepelnek a tárlat, mint Claes Oldenburg, David Novros, Robert Rauschenberg vagy Lucio Fontana. Andy Warhol egy műve is felbukkan. Warhol – szokásához híven – kiszínezett egy fotót, ezúttal a *Moonwalk* című, a Hold felszínén zászlóval álló Aldrinról készített képet.



Fotó: Kunsthaus, Zürich

A kiállítás végén – mintha a Hold felszínén állnánk – a földgömböt láttuk, mely a bolygónkon zajló aktuális jelenségeket mutatja be: a migráció irányait, a vizek műanyag általi szennyezetttségét, a fény-szmogot vagy az átlagéletkor változásait. William Borroughs szerint az űrutazók valójában nem is a Hold, hanem az idő nyomában jártak...

HOROYUKI MASUYAMA: *A velencei Piazzetta holdfényben*, 2018, LED-lightbox, 75×102×4 cm

Anger Múzeum, Erfurt HUNGART © 2019

Jegyzetek

- 1 <https://web.archive.org/web/20130128101904/http://www.lhup.edu/~dsimane/fe-scidi.htm>
- 2 <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96700041.TVR>
- 3 <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/the-zambian-afronaut-who-wanted-to-join-the-space-race>
- 4 <http://mek.oszk.hu/04800/04843/html/elemzes.htm>



Fotó: Kunsthaus, Zürich

WILLIAM ANDERS: *Az első ember által látott földfelkelte, Apollo-8, 1968. december 24., kromogénikus print Kodak papíron, 20,3×25,4 cm*

Victor Martin-Malburet-gyűjtemény HUNGART © 2019